

## ТЕОДОР ЖЕРІКО Англійський період творчості

Серед художників, творчість яких вивчають є мистецьких вищих навчальних закладах, зокрема на заняттях з англійської мови, особливе місце посідає Теодор Жеріко. Під час подорожі до Англії він виконав безліч замальовок, які мають велику не лише мистецьку, а й етнографічну цінність.

На початку 1820 року, коли після душевного розладу, що прирік його на довге перебування в лікарні, Жеріко достатньо зміцнів, він почав мріяти про подорож на Схід. Але його плани кардинально змінилися й він вирішив представити картину «Пліт Медузи», яка не знайшла палких шанувальників у Франції, англійцям.

Наприкінці березня Жеріко прибув до Лондона разом з Брюне та Шарле, хоча презентація «Плоту Медузи» відбулася лише 10 червня 1820 року.

Англійська преса була надзвичайно прихильною до художника. Статті з позитивними відгуками вийшли напередодні вернісажу. Безумовно, не обійшлося без політики. Безупинна боротьба між двома державами за пальму першості на морських просторах перекинулася на інші сфери, зокрема економічну. Англія початку XIX століття була практично невідомою французам. Революційні події, виникнення та падіння імперій на довгі роки розділили сусідні країни. Після відновлення дипломатичних відносин між двома державами відкривалися нові перспективи й для художників. Т. Жеріко був не першим із французів, кому вдалося з успіхом представити англійській публіці свою картину. Його триумф тривав майже рік. Саме стільки англійська преса згадувала про вернісаж.

Прихильники митця були впевнені, що незабаром побачать наступне монументальне полотно, але Жеріко обрав інший шлях. Він майже відмовився від техніки олійного живопису, надаючи перевагу літографії, якою займався ще у Франції. Митець досконало володів як лінійним, так і тоновим рисунком, тому по праву може вважатися одним з найкращих рисувальників свого часу. А ряд графічних творів англійського періоду настільки значний, що посідає самостійне місце в його творчості.

Люди, звичаї, архітектура, побут захопили Теодора Жеріко, який поринув у буденне життя англійців з тією ж жагою, з якою раніше створював свої монументальні полотна, просякнуті романтикою героїзму. Він широко захоплювався творчістю Гейнсборо, Хопшнера й Реберна, Рейнольдса. Відкрив для себе картини й акварелі видатного англійського живописця XIX століття Джона Констебля. У листі до Ораса Верне від 1 травня 1821 року Жеріко писав: «...Вашому таланту не вистачає одного — загартування в англійській школі, і я повторюю Вам це, знаючи, наскільки високо Ви оцінили деякі роботи англійців, які бачили. Виставка, що зараз відкрилася, ще більше зміцнила мене в думці, що лише тут розуміють або відчують колір і вплив картини» [3, с. 58].

Можливо, захоплення побутовим жанром не подобалося тогочасним біографам Т. Жеріко, які б воліли бачити щось на кшталт «Медузи», але, без сумніву, саме невеликі роботи, акварелі, замальовки створюють широке поле для вивчення того періоду життя художника. Ці твори дають можливість краще зрозуміти характер і прагнення майстра. Розенталь і Опреску вважали, що Жеріко загравав з глядачами, намагався будь-що сподобатися їм, наслідуючи модних англійських майстрів побутового жанру. З ними важко не погодитися, особливо роздивляючись такі аркуші «Великої англійської сюрти», як «Діти, що граються з віськом» чи «Торговець рибою, що задрімав». Велика кількість деталей перетворюють графічні твори на описові, майже літературні з елементами фольклору. Захопившись жанровою композицією, Т. Жеріко на якийсь час втратив відчуття міри та художнього смаку.

У листі до Дорсі від 12 лютого 1821 року художник, який так прагнув справжнього визнання й любові, писав: «У мене, хто присвятив деякий час цьому роду мистецтва (літографії), що є абсолютно новим

у Лондоні, є шанс увійти в моду. За більшої завзятості я міг би тут розбагатіти. Тішу себе надією, що це послужить для мене лише рекламою і що скоро смак справжніх поціновувачів, які навчаються нарешті мене розуміти, спонукатиме на роботи більш гідні. Ви назвете це честолюбством. Але, чесне слово, це як кувати залізо, поки гаряче... Я відрікаюся від котурн і Священного писання, щоб знову зачинитися в стайні, звідки вийду лише шитий золотом. Якби Шарле захотів слідувати цим шляхом, він спромігся б швидше пригощати нас обідами за свій рахунок» [3, с. 61].

На жаль, серія літографій «Велика англійська сюїта» не стала тим відкриттям, яке б допомогло Жеріко остаточно завоювати англійського глядача. На берегах Туманного Альбіону на той час вистачало власних художників, які створювали жанрові картини й гравюри. Крім того, Жеріко не вистачало тверезого погляду й правильного розрахунку. Деякі аркуші «Сюїти» образили манірних англійців, а сам проект був цілковито збитковим для художника та для друкаря Гюльмандела.

Попри це Теодор Жеріко відчував, що саме в Англії, де його не переслідують гнітючі спогади про невдачі, його талант може повністю розкритися. Він розповідав Дорсі в листі, як полюбає гуляти вулицями Лондона, робити замальовки буденних сцен. З його робіт остаточно зникають ознаки грандіозних героїчних феєрій. 1821 року Жеріко пише картину «Дербі в Епсомі», де намагається точно відобразити подію, передати її національний колорит. І хоча на полотні присутній антиреалістичний «політ» коней, які жодним копитом не торкаються землі, багато хто з англійців прихильно поставився до картини. Сам художник щиро захоплювався мужністю англійських спортсменів, красою коней, азартом дійства.

На жаль, майже всі біографи вирізняють англійський період творчості Т. Жеріко як найбільш невдалий. Серед них особливо нещадно виступав Леон Розенталь, який звинуватив митця в цілковитому «здрібнінні». За його словами, Жеріко «відрікався від своєї здатності узагальнювати думки і форми заради безпосереднього відчуття, тонкого, але дріб'язкового виконання».

І все ж кожному, хто цікавиться життям Англії, зрозуміло, як щиро закохався Жеріко в її краєвиди, простих людей. Він помічав найдрібніші деталі, які вислизали з-під пильного погляду англійських художників. Під час подорожі він став свідком наслідків промислової революції, зростання населення великих міст.

Міста Франції, навіть Париж, не могли зрівнятися з Лондоном, який вирував, дивуючи всіх подорожувачів не лише розмірами, а перш за все промисловими районами, новими заводами, доками, складами тощо. Тим більше вражали бідні квартали, куди Жеріко не раз навідувався під час прогулянок містом. Різниця між пихою багатих районів з ошатними маєтками, доглянутими парками і злиденністю околиць Лондона жахала всіх, хто міг її споглядати.

Байрон у своїй знаменитій промові на захист робітників-луддитів вигукнув: «Я проїхав через Піренейський півострів у дні, коли там лютувала війна, я побував у найпригнобленіших провінціях Туреччини, але навіть там, під владою деспотичного і нехристиянського уряду, я не бачив таких жахливих злиднів, які по своєму поверненні знайшов тут, у самому серці християнської держави...» [4, с. 3].

На рисунках і акварелях Теодора Жеріко постають трагічні образи жебраків і волоцюг: «Той, хто грає на шарманці», «Сліпий з волинкою», «Жебрак, який вмирає біля дверей пекарні», «Жінка, розбита параличем» та ін. Він робить жебраків і волоцюг головними дійовими особами своїх літографій. Сліпий старий жебрак, який сидить на перехресті вулиць, чоловік, який везе щось схоже на крісло, в якому напівлежить його паралізована дружина, — головні дійові особи цих робіт, зображені на тлі цивілізованого міста, яке позбавило їх гідного існування.

Незважаючи на те, що Англія далеко обійшла європейські країни в новітніх технологіях, її судочинство залишилося на рівні XVIII століття. Художник співчуває засудженим на смерть. Хто вони? Злочинці чи хибно звинувачені? На обличчях людей, які за мить зустрінуть власну смерть, відсутні будь-які емоції. Маска байдужості застигла як ознака того, що вони примирилися з такою долею. Незакінчена акварель «Страта в Англії» демонструє й цікавість натовпу, і буденність роботи катів, передає гостроту останніх хвилин прощання жінки з коханим. На жаль, ми ніколи не дізнаємося, що саме змусило Жеріко залишити роботу над цим твором.

Усього лише п'ять місяців знадобилося Т. Жеріко, щоб завершити «Велику англійську сюїту». У ній зображені не лише страждання, а й епічні образи селян, які працюють на просторах англійських полів, вуглярів, візників, ковалів. Орач сприймається не як зображення якоїсь конкретної людини, а як узагальнений образ. Можливо, тому Жеріко ховає обличчя своїх героїв у тінь, передаючи їх найзагальніші риси. Його

гостра зорова пам'ять, підсумовуючи побачене в житті, народжувала ті узагальнені форми, які відповідали розкриттю творчого задуму. Сила узагальнення настільки глибока, що згаданий образ орача став символічним. У ньому відбито уявлення про одвічну працю людини на землі. Тема селянських робіт була для Жеріко темою праці людини взагалі й таким чином набувала для нього великого філософського змісту. Тож ми можемо вважати безпідставними закиди тих, хто звинувачував художника в обмеженості його мистецтва.

Продовжуючи улюблену тему, мистець наче нанизує власні враження, порівнюючи працю ковалів різних національностей: «Фламандський коваль», «Англійський коваль», «Французький коваль». Потік світла, що падає, чітко виділяє фігуру фламандського коваля. Усі форми промальовані впевнено і узагальнено, ні в чому немає зайвої деталізації. Характерно, що вже тут проступає одна з головних особливостей мистецтва Жеріко цього періоду — прагнення не до індивідуалізації, а до типізації образу.

Ритмічними й розміреними є рухи візників, які правлять возами з вугіллям. Тяжка праця заповнює їх життя цілком. Усі форми, трактовані скупю й узагальнено, надають постатям своєрідної величі. Жеріко хотів не стільки пробудити у глядача співчуття або жалість до своїх героїв, як показати закономірність і глибокі підвалини їхнього життя, суворість і мужність їхніх характерів.

На відміну від багатьох англійських художників-жанристів, які вважали, що людські нещастя — випадкові, а тінюві сторони життя — не типові для сучасного процвітаючого буржуазного суспільства, Теодор Жеріко зробив жебраків і волощог головними дійовими особами своїх літографій. Він змушує глядача не лише відчувати настрій своїх героїв, а й буквально «почути» ті звуки, які їх оточують. «Біля воріт Адельфінської верфі» — кожен штрих на цій літографії звучить. Здається, що коні зайдуть під склепіння — й піде луна від ударів копит. Такі ж відчуття виникають і тоді, коли дивишся на «Віз вугільників» чи роботу «Селяни, які супроводжують коней на ярмарок».

Основна ідея цих творів — рух уперед. Ми поступово починаємо відчувати його непохитність. І ось найпростіша сцена раптом розкриває нам свій справжній сенс. Невелика літографія набуває справжньої монументальності, а закарбовані на ній фігури нагадують скульптурні групи.

Суворі пластичність, ясний ритм створюють особливий поетичний ефект. Образи набувають музичної виразності, що позначає й сувору розміреність важкої ходи на літографії «Біля воріт Адельфінської верфі», й ніжність, з якою маленька дівчинка на літографії «Фламандський коваль» хоче торкнутися морди коня.

Усього лише близько двох років перебування в Англії докорінно змінили творчість Жеріко. Мабуть, можна по-різному оцінювати твори цього періоду. Але погоджуватися з тим, що 1820–1821 роки — час, втрачений даремно, неправильно. Мистець створив нову концепцію побутового жанру, що стане головною у французькому побутовому живопису лише з появою Мілле, Курбе та Дом'є.

Повернувшись до Франції наприкінці 1821 року, Теодор Жеріко продовжив працювати у «малому» жанрі. За рік він повторив частину літографій «Великої англійської сюїти». Вони стали складовою «Великої французької сюїти».

1. Прокофьев В. Н. Теодор Жерико. — М., 1963.
2. *Aldaheff A.* The Raft of the «Medusa». — Munich; B.; L.; N. Y., 2002.
3. Жерико о себе и современники о нем / Сост. В. Н. Прокофьев. — М., 1962.
4. Речь Джорджа Байрона в защиту луддитов, произнесенная в Палате Лордов 27 февраля 1812 года во время обсуждения Билля против разрушителей станков.

**Анотація.** У статті розглядається англійський період творчості Теодора Жеріко, ті зміни, які відбулись у ній під час подорожі художника, а також основні сюжети його творів.

*Ключові слова:* художник, творчість, жанр, народ, місто, Англія, літографія, аркуш, сюжет.

**Аннотация.** В статье рассматривается английский период творчества Теодора Жерико, те изменения, которые произошли в нем во время путешествия художника, а также основные сюжеты его произведений.

*Ключевые слова:* художник, творчество, жанр, народ, город, Англия, литография, лист, сюжет.

**Summary.** An English period of creative work of Theodore Gericault, the changes that took place during his journey and the main topics of his works are considered in the article.

*Keywords:* artist, creative work, genre, people, city, England, lithography, sheet, topic.